

COMMENTAAR OP EN RECENSIES VAN CRISIS, ECONOMICS AND THE EMPEROR'S CLOTHES

Dit document bevat twee commentaren op en twee recensies van *Crisis, Economics and the Emperor's Clothes*, en reacties daarop van de auteur van het boeken en de (inhoudelijk) beheerder van de website [new-economics.info](http://new-economics.info), Frans Doorman.

- 1) Commentaar van Prof. Dr. J.B. Opschoor, emeritus hoogleraar economie, Institute of Social Studies – Erasmus Universiteit, Rotterdam, augustus 2014, met reactie van Frans Doorman
- 2) Commentaar van Prof. Dr. B. Goudzwaard, emeritus hoogleraar economie, Vrije Universiteit van Amsterdam, september 2013
- 3) Recensie (deels) van Prof. Dr. E. Tellegen, emeritus hoogleraar milieumaatschappijwetenschappen, Copernicus Instituut voor Duurzame Ontwikkeling, Universiteit Utrecht, oktober 2013.
- 4) Recensie van Dr. Cock Hazeu, econoom en jurist, in het online magazine *Civis Mundi*, met reactie van Frans Doorman

**Commentaar van Prof. Dr. J.B. Opschoor, emeritus hoogleraar economie aan het Institute of Social Studies – Erasmus Universiteit, Rotterdam, augustus 2014**

*In grote lijnen kan ik mij goed vinden in veel van de kritiek op het mainstream economische denken zoals door U verwoord. Dat er nogal wat economen zijn die op tal van de door u genoemde punten al eerder met soortgelijke boodschappen zijn gekomen, is u gelukkig niet ontgaan. Maar inderdaad is er, vooral in de angelsaksische landen, sprake van dominantie van die neoklassieke en zelfs neoliberale hoofdstroom zoals U die analyseert. Zelfs in de milieueconomie (mijn vakgebied, zoals u misschien weet) opereert naast een fors aantal critici ook een groep mensen die zeer dicht leunen op (of aanleunen tegen) de neoklassieke benadering.*

*Uw boek is breed, en dat is zeer te waarderen. Het veralgemeniseert daardoor de kritiek op de mainstream op basis van het functioneren van het financiële subsysteem in het 'reëel bestaande kapitalisme' (en in de abstracte theorieën daarover) en die vanuit de empirische en theoretische bezwaren op basis van milieuoverwegingen. Ik vind dat niet alleen mooi, maar het is ook belangrijk. Bepaalde concepten eruit vind ik vernieuwend. Zo had ik nog niet stilgestaan bij het onderscheid tussen "asset-backed demand" en de "economic demand" (zoals U dat noemt), die mede gevoed wordt vanuit de speculatieve economie en kredietgebaseerde vraag. Ik denk dat dit onderscheid zeer vruchtbaar kan zijn. Verder is uw boek te prijzen vanwege zijn leesbaarheid (u hebt een steengoeie pen) en ook wegens de mate van detail die u geeft. Het zij u daarom wat mij betreft vergeven als u af en toe wat te snel door bochten wilt, en er dan uit dreigt te vliegen. Hieronder zal ik dit een beetje uitwerken, in de vorm van korte statements en niet in die van uitgewerkte passages, maar dat moet kunnen, vind ik (daarbij het risico dat ik zelf ook uit bochten vlieg op de koop toe nemend). Maar vooraf: U legt niet alleen de vinger op een aantal zere plekken, maar U hebt zeker ook gelijk als U een retorisch arsenaal in stelling brengt (inclusief de hyperbolen die daarbij horen) om een aantal fundamentele punten duidelijk in de discussie te brengen. Velen hebben eerder op onderdelen of met minder krachtadig jargon een aanval op de ivoren toren van de mainstream ondernomen, maar zonder voldoende succes. Om het met een bijbelse metafoor te*

zeggen: als je de Washington Convention omver wilt werpen, dan is het tijd voor een benadering a la die welke Jericho ten val bracht: met klaoenstoten.

U verwerpt terecht het marktfetishisme (overigens sprak Stiglitz lang geleden al van "market fundamentalism" - ook een goeie metafoor, vind ik) en het geloof in evenwichtsstreven. Ik dat laatste gaat u misschien net iets te ver: er is inderdaad geen garantie dat marktsystemen au fond altijd tenderen naar evenwicht (of dat de resulterende evenwichten ook wenselijk zijn, zoals Keynes al liet zien). Vaak is er sprake van balans op onderdelen (bijvoorbeeld: vraag en aanbod) maar is er sprake van onevenwicht ten aanzien van andere verschijnselen of variabelen (zoals bijvoorbeeld milieuïmpacten, of verdelingsaspecten). Als ik uw analyse zo mag interpreteren dat u poneert dat er behoefte is aan een algemener analyse (uiteraard gestoeld op empirisch onderzoek) die ruimte laat voor processen die, ongestuurd, tot onevenwicht of tot ongewenste evenwichten leiden, in een integraal kader (dat dus niet selectief bepaalde variabelen centraal stelt en andere buiten spel zet), dan ben ik het met U eens. En dat de mainstream een forse set vrij krachtige oogkleppen op heeft voor veel van die aspecten, ben ik al helemaal met U eens. Mij beperkend tot mijn eigen specialisme (ecologische en milieueconomie): een (een!) fundamentele fout is mijns inziens de veronachtzaming van de essentiële rol van natuurlijk kapitaal en natuurlijke condities die het economisch systeem feitelijk natuurlijk in hoge mate beïnvloeden (maar waarvoor men soms gewoon blind is, of waaraan men soms slechts wat lippendienst bewijst). Uw aanval op het marktfundamentalisme vind ik overtuigend (het maakt de kern uit van wat ik beschouw als mijn eigen bijdrage aan de milieueconomie), al had ik misschien een aantal zaken die u aanroert liever wat verder uitgewerkt gezien. Ik denk daarbij aan een analyse van externe effecten en collectieve goederen die zelfs al in een perspectief dat zich baseert op (individuele en collectieve) welvaart van de huidige generatie een aantal fundamentele vragen oproept inzake de markt, en dat a fortiori doet in een intertemporeel/intergenerationeel perspectief (en, nog erger: een perspectief dat ook claims van andere soorten dan Homo sapiens wenst te erkennen). Een tweede opmerking daarbij is, dat ik met U van mening ben, dat de soorten van narigheid die u brengen tot verwerping van marktfundamentalisme leidt tot het zoeken naar countervailing power (om met Galbraith te spreken) en wat U en mij betreft zoeken wie die in laatste instantie bij de staat/staten, van waaruit de impulsen moeten uitgaan die het economische proces sturen in maatschappelijk gewenste richting. Ik denk overigens wel dat het daarbij goed is om (meer dan ikzelf tot voor kort placht te doen) ons te verdiepen in de consequenties van (en remedies voor) een van de punten van Goudzwaard: hij wijst terecht op het bestaan van 'government failure'. En in een tijd van mondialisering (gepaard aan een achterblijvende ontwikkeling van krachtiger internationale instituties) hebben we daar in toenemende mate last van.

Waar ik u niet volg (maar waar ik veel meer zie in analyses geïnspireerd door o.a. Ormerod) is in uw afwijzing van modellering van macrosystemen. U neemt afstand van het modelleren van macrosystemen (op p. 128 e.o., bijvoorbeeld) omdat/alsof daar (op die hogere niveaus) niet sprake kan zijn van een eigen logica en (eigen) interne coherente. Die kan er echter wel zijn, en die is niet simplistisch te herleiden tot het gedrag en de besluitvorming van individuele actoren. Als ik dat zo mag zeggen: dat vind ik eigenlijk een wat naïeve, in zekere zin zelfs romantische, vertekening. Ik kan daarbij wijzen op uw eigen voorstel om analyses te doen in termen van "crowds". Doen we dat, dan hebben we voorbeelden te over van (gedrags)patronen die wel degelijk een verschillende, eigenstandige analyseniveaus vergen. Vanuit mijn woonkamer zie ik elk jaar duizenden spreuwen de "wolken" vormen die zich met spectaculaire en grillige patronen over de duinen verplaatsen, uiteenvallen, hergroeperen et

*cetera. Ormerod zou er zijn vingers bij aflikken. Ik zou niet graag in uw voetspoor dit alleen willen analyseren in termen van de individuele besluiten van de individuele spreuw. Sterker nog: op weer een hoger niveau is sprake van een wel heel stabiel proces: hoe die spreuwen ook lokale wolkjes vormen boven hun voedselbronnen en slaapplaatsen, op een gegeven moment vliegen ze collectief naar het Zuiden, om een half jaar later weer Noordwaarts te vliegen. Er is dus wel degelijk sprake van logica's en processen op verschillende niveaus en we kunnen die niet altijd tot elkaar herleiden. Terug naar de sociale realiteiten van de menselijke maatschappij: ik zie op dit punt aanmerkelijk meer in (meer structuralistische) benaderingen a la die van Jurgen Habermas, die in menselijke leefwerelden zich politieke en economische systemen ziet aftekenen die met eigen logica's (en vaak los van morele overwegingen) eigen ontwikkelingen ondergaan. En in uw eigen wetenschappelijke domein denk ik bijvoorbeeld aan Wallerstein. Van dat soort denken neemt u impliciet afstand, en dat ben ik, met alle waardering die ik voor uw boek heb, niet met U eens.*

*En dat brengt mij bij een laatste punt van kritiek: uw aversie van wiskundige modellen. Als U het zou laten bij een kritiek op misplaatste glorificatie van die benadering, dan zou ik U kunnen volgen. If you only have a hammer you look at every problem as though it is a nail, en dat is natuurlijk "een beetje dom" (om het eufemisme van Maxima over te nemen). Sterker nog: het kan maar al te gemakkelijk tot een laakbare bias in de benadering leiden, bijvoorbeeld doordat je je als wetenschapper in je keuze van te analyseren realiteiten laat leiden tot datgene wat je met dat instrumentarium kunt bereiken. Dat roept het beeld op van het zoeken naar een verloren sleutel op de plek waar (toevallig) een lantaarn staan, "omdat je daar tenminste wat kunt zien". In al die opzichten ben ik het met U eens. Maar U gooit meer weg dan het (smerige) badwater, als U zich (en U lijkt dat te doen) vrijwel volledig keert tegen het gebruik van wiskunde en wiskundige modellen. Als wij denken (al dan niet met wetenschappelijke pretentie) dan denken wij in reducties van wat we menen te zien. Dat zijn per definitie onvolledige representaties. Als we die aan elkaar koppelen in ons denken, dan hanteren we (of we dat beseffen en ook nog leuk vinden, of niet) modellen. Sommigen van ons wetenschappers gieten dat soort modellen in de vorm van wiskundige vergelijkingen, wat in elk geval voor wat betreft de rationale en logische aspecten betreft, handig kan zijn bij het voeden van doordenken over die verbanden en waar ze toe kunnen leiden. Je moet je daarbij wel realiseren, dat je die reducties hebt gepleegd waar ik zojuist over sprak, en dat de verbanden die je aanbrengt wel eens onvolledig kunnen zijn (of helemaal uit de lucht gegrepen, en zo voorts) maar er zijn nogal wat wetenschappers die zich dat inderdaad realiseren en ondanks dat (en met succes) met modellen willen doorwerken. Ik zie niet in dat we dit moeten afwijzen, zolang we de wiskundige representatie zien als een instrument (met soms scherpe randjes) dat ons soms verder kan helpen om onze doelen te bereiken en niet als een exclusief, opgelegde weg.*

*Dat was het wat mij betreft.*

*U heel veel lezers toewensend, en nog meer: impact,*

*J.B. (Hans) Opschoor*

### **Reactie van Frans Doorman, september 2014**

Bij deze dan mijn meer uitgebreide reactie op uw zeer gewaardeerde commentaar. Op waar we het over eens zijn hoef ik niet verder in te gaan, het gaat vooral om uw kritiek op mijn afwijzing van wiskundige modellering van macrosystemen. Ik citeer: *Waar ik u niet volg*

*(maar waar ik veel meer zie in analyses geïnspireerd door o.a. Ormerod) is in uw afwijzing van modellering van macrosystemen. U neemt afstand van het modelleren van macrosystemen (op p. 128 e.o., bijvoorbeeld) omdat/alsof daar (op die hogere niveaus) niet sprake kan zijn van een eigen logica en (eigen) interne coherente. Die kan er echter wel zijn, en die is niet simplistisch te herleiden tot het gedrag en de besluitvorming van individuele actoren. Als ik dat zo mag zeggen: dat vind ik eigenlijk een wat naïeve, in zekere zin zelfs romantische, vertekening. Ik kan daarbij wijzen op uw eigen voorstel om analyses te doen in termen van "crowds".*

Van “de eigen logica en interne coherentie” stelt u dat die er wel kan zijn, zonder dat te onderbouwen. Daar zit voor mij de crux: die aanname is wat mij betreft een geloof. Voor mij zijn het juist het gedrag en de besluitvorming van individuele actoren, met de veelheid aan motieven en omstandigheden die voorspelling van gedrag zo moeilijk maken, die zorgen dat die eigen logica en coherentie er niet is. Wat overigens niet wil zeggen dat er niet bepaalde tendensen zijn, en het ontdekken en vastleggen daarvan is wat ik me voorstel bij een alternatief voor de huidige standaard economie. Iets wat de klassieke economen natuurlijk ook al deden, dus wat dat betreft niets nieuws onder de zon. Wat betreft crowds, menigten stel ik dat daar trends in ontdekt kunnen worden door te kijken wat er in het verleden is gebeurd in vergelijkbare omstandigheden. Wat niet te doen is en ook in hoge mate onpraktisch is om de individuele besluitvorming van de individuen die de menigte vormen te bestuderen om zo te komen tot een voorspelling over hoe de menigte als geheel zich zal “gedragen” – dat laatste tussen aanhalingstekens omdat het nog maar de vraag is of daar sprake van is en of er iets zinnigs over te zeggen valt. Het proberen vastleggen van crowd gedrag in wiskundige modellen lijkt me, zoals u zult begrijpen, een nog zinlozer onderneming.

Met de aanname van logica en interne coherentie volgt de idee samen dat één en ander in wiskundige modellen kan worden uitgedrukt. Beide constatering en aannames zijn wellicht te billijken als u de economie en daarmee menselijk gedrag als vergelijkbaar ziet met een wolk sporeuwen. Mijn punt is juist dat mensen geen sporeuwen zijn – de besluitvorming van die sporeuwen is door instinct en de plaats in de zwerm bepaald, en daarmee veel meer vastgelegd en voorspelbaar, en wellicht zelfs uit te drukken in wiskundige modellen dan de uitkomsten van menselijk gedrag – van individuen, en van aggregaten van individuen. Overigens denk ik niet dat er iets te zeggen of voorspellen valt over welke kant de zwerm op gaat – de beslissing van de leidende sporeuwen(s)? Wellicht valt er wel iets te zeggen over hoe de zwerm zich vormt als er eenmaal een richting is ingeslagen. Maar wat daar dan het praktisch nut van is ...

Nog een laatste opmerking over wiskundige modellen: ik denk dat economen hun capaciteiten veel beter kunnen gebruiken door met logisch redenen trends te analyseren, daarbij zoveel mogelijk relevante factoren meenemend, dan te proberen de werkelijkheid vast te leggen in wiskundige modellen. Die laatste zullen, omdat die werkelijkheid zo complex is, zaken zo moeten versimpelen dat de uitkomsten niet of nauwelijks bruikbaar zijn. De economische wetenschap probeert dit al ruim een eeuw en de resultaten zijn, om het heel vriendelijk uit te drukken, nog steeds niet veelbelovend. Zie het niet voorzien van de crisis. Ik heb het niet in detail bestudeerd maar ik neem aan dat de weinige economen die voor de crisis waarschuwen dat niet deden op grond van wiskundige modellen maar op basis van logisch nadenken en het analyseren van trends, de economische geschiedenis en relevante nieuwe verschijnselen zoals het grootschalig lenen aan mensen met een te lage kredietwaardigheid, waarbij dus goed gelet op wat er aan de bepalende omstandigheden anders was dan in het verleden. Vaststellen wat die bepalende omstandigheden zijn is daarbij wellicht de grootste

opgave: dat het een groot aantal factoren is die op veel verschillende terreinen werkzaam zijn is wel zeker. Modelleren, met de daarbij gepaard gaande versimpelingen leidt daar juist van af. Zo houden economen in hun modellen geen of onvoldoende rekening met politieke factoren, natuurverschijnselen, sociaal-culturele factoren, de invloed van bepaalde personen, etc. En dat moet wel, willen we de economische werkelijkheid begrijpen en voorspellen.

Maar het probleem is niet alleen dat de pogingen de economische realiteit in wiskundige modellen vast te leggen weinig of niets oplevert – als dat zo zijn zouden we het allicht nog als academisch tijdverdrijf kunnen tolereren, al moet dan de vraag gesteld worden of ons belastinggeld niet beter besteed kan worden. Het grote probleem is dat, zoals ik ook in mijn boek aangeef, op basis van die modellen en vooral de aannames daarachter allerlei uitspraken worden gedaan over economisch beleid die uiterst serieus en zelfs als vaststaande waarheden geaccepteerd worden, en die ook in dat beleid tot uitdrukking komen. Uw aanmaning dat je je als econoom moet realiseren dat je reducties hebt gepleegd, en dat de verbanden die je aanbrengt wel eens onvolledig kunnen zijn of helemaal uit de lucht gegrepen, lijkt helaas in de praktijk aan de meeste economen niet besteed. En zelfs onder hen die wiskundige representatie niet als een doel op zich zien zijn de gemeenplaatsen, de economische dogma's ten aanzien van beleid (bijvoorbeeld, hogere belastingen op hogere inkomens drukken de economische groei, zoals onlangs door Coen Teulings weer eens werd gesteld) nog steeds gemeengoed. Dat komt voort uit het zich al dan niet bewust verlaten op de (neo)klassieke economische theorie, het equilibrium model en vooral, de onder die modellen liggende aannames. Het afzien van modelleren voor het verklaren en voorspellen van economische verschijnselen zou daar een hoognodig eind aan kunnen maken, en zou economen de mogelijkheid geven hun kwaliteiten beter aan te wenden.

Vorige week kwam ik de volgende onnavolgbare samenvatting van het bovenstaande tegen in Galbraith's *The History of Economics: From this closed intellectual exercise, which is so fascinating to its participants, intruders and critics are excluded as being technically unqualified ... and, a more significant matter, so is the reality of economic life, which, alas, is not, in its varied disorder, suitable for mathematical replication.*

Met vriendelijke groet, en nogmaals dank,

Frans Doorman

### **Commentaar van Prof. Dr. B. Goudzwaard, emeritus hoogleraar economie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, september 2013**

*Met toenemende belangstelling ben ik in korte tijd door het manuscript heengegaan. Het is een vlot geschreven ,maar zeker niet oppervlakkig boek ,Het getuigt van eruditie en heeft zeker wetenschappelijke kwaliteiten. Ik ben zeker in het analytisch gedeelte het ook in hoge mate met de auteur eens. Een paar kanttekeningen:*

- 1) *Ik stem van harte in met de kritiek op de geloofsdimensie achter het standaard economisch denken. Of pure wetenschap zonder elke vorm van mens-en-wereldbeschouwing kan bestaan is echter een andere vraag. Achter het pragmatisme van de auteur schuilt immers wel degelijk een bewogen inzet voor het behoud van de natuur en een beter lot voor de armen. Het is dus waarden-gevuld.*
- 2) *Het valt op,maar is vanuit de sociologische achtergrond van de auteur goed verklaarbaar, dat er weinig verwijzingen zijn naar sterk parallel denkende economen, Galbraith*

*uiteraard uitgezonderd. Herman Daly's denken over sustainability wordt helemaal niet genoemd of geciteerd, ook Nobelprijswinnaar Amartye Sen niet met zijn kritiek op het standaard economisch mensbeeld. Het raadplegen van George Soros (vgl zijn kritiek op het mechanisch wereldbeeld van de standaard economie) zou ook een aanwinst zijn geweest; Soros heeft immers onomstotelijk aangetoond dat met name financiële markten niet naar evenwicht maar naar onevenwichtigheid tenderen.*

- 3) *De overgang van het klassieke naar het neoklassieke denken is goed maar mi te beperkt weergegeven. In termen van het zoeken naar wetenschappelijke zekerheid (naar natuurwetenschappelijk model) is het klassieke denken gekenmerkt door een zeker handelende mens (inderdaad de Homo Economicus van John Stuart Mill), maar het neoklassieke denken door het opschuiven van alle onzekerheden naar de zgn datakrans, waardoor ook de mogelijk wisselende intenties en gedrag patronen van de economische subjecten als gegeven kunnen worden aanvaard (rational behaviour bv). Het standaard neo-klassieke denken kent de HE alleen als randhypothese. Ik was daarom niet gelukkig met het zo vroegtijdig introduceren van de Homo Economicus (deels ook versus McCloskey)*
- 4) *Als leerling van Jan Tinbergen heb ik moeite met maximale doelstellingen, optimaal veronderstelt afwegingen die in de praktijk altijd bitter nard nodig zijn. De doelstelling in het boek komt overigens op mij nogal utilitaristisch over. Ze leidt ook tot een te gemakkelijke aanvaarding van een altijd voortgaande (maximale) produktiviteitsgroei. Gegeven de beperktheden van de aarde zelf, haar ecologie en grondstoffen, zal immers eens deze produktiviteitsgroei moeten afnemen. Sustainability heeft zowel met het volume van het aanbod als het volume van de vraag te maken.*
- 5) *Verdere discussie over de mogelijke rol van de staat is nodig. Markten en overheden zijn in de praktijk immers beiden imperfect. Voor dat laatste is er mijns inziens te weinig aandacht.*
- 6) *Ik was blij met de suggesties rond een ander gebruik van SDR's, uitstekend.*

*Ook overigens met welgemeend respect voor dit heel interessante boek,*

*Met hartelijke groet*

*Bob Goudzwaard*

**Prof. Dr. Egbert Tellegen, emeritus hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Utrecht, oktober 2013.**

*Prof. Tellegen schreef in oktober 2013 een recensie van Crisis, Economics and the Emperor's Clothes in 'Milieu' (Tijdschrift van het netwerk van milieuprofessionals) nr.6, pagina 20. Een digitale versie van die recensie kon niet teruggevonden worden; prof. Tellegen schreef zelf: De tekst bestaat bijna helemaal uit een weergave van de inhoud van 'Crisis, Economics and the Emperor's Clothes' (En die weergave heb ik met veel plezier herlezen). De waardering volgt in de laatste alinea die ik volledig weergeef: 'Het is onmogelijk in kort bestek alle ideeën van Doorman te bespreken, laat staan ze op hun houdbaarheid te beoordelen. Wel gaat hij zelf ook al in op mogelijke bezwaren tegen bepaalde voorstellen van hem. Duidelijk is dat de auteur een geheel nieuwe bijdrage levert aan het denken over milieu en economie. Ook vanwege de originaliteit en leesbaarheid kan zijn boek juichend worden verwelkomd'.*

*Ik hoop op – hernieuwde – aandacht voor jouw werk. Als ik die kan bevorderen wil ik dat wel doen. Succes en hopelijk tot ziens.*

*Egbert Tellegen*

**Dr. Cock Hazeu (Bureau voor Institutioneel-Economisch Onderzoek en Advies; IEOA), algemeen en institutioneel econoom en civiel- en publiekrechtelijk jurist.**

*(1) De economische crisis waar we nu al ruim vijf jaar inzitten, heeft ook z'n weerslag op de economische 'leer', en met name de neoklassieke dominantie daarbinnen, die in z'n praktische beleidsimplicatie lijkt te zijn uitgemond in: (meer) welvaartsgroei door (betere) marktwerking. Ik wil niet suggereren dat dit recept nu over de hele linie is uitgewerkt, maar het is wel minder universeel werkzaam dan ons drie decennia lang is voorgehouden. De neoklassieke economische theorie is (nog?) niet op z'n retour, maar is wel enigszins in het defensief geraakt. Een neveneffect van de intellectuele ruimte die daardoor ontstaan is, is dat in de vakliteratuur heterodoxe economen de wind in de zeilen hebben gekregen. Begin dit jaar besprak ik in *Civis Mundi* al Tomás Sedláček's, *De economie van goed en kwaad*. De zoektocht naar economische zingeving van Gilgamesj tot Wall Street (2012) - een boek dat in de Westerse economenwereld behoorlijk de aandacht kreeg.*

*Maar al ruim vòòr de huidige economische crisis publiceerde Paul Ormerod *The Death of Economics* (1994) en Deirdre McCloskey *The vices of Economists – The Virtues of the Bourgeoisie* (1996). Nog langer geleden was het John Kenneth Galbraith die tegen de hoofdstroom van de economische theorievorming inroeide. Deze drie auteurs vormen de voornaamste inspiratiebron voor het boek van Frans Doorman, van huis uit socioloog en met veel werkervaring bij de World Bank en andere internationale organisaties.*

*Frans Doorman's boek telt ruim 300 pagina's, maar laat zich lezen als een pamflet. Het is ook een opgewerkt pamflet. Doorman heeft een authentiek links programma, over o.a. over een meer rechtvaardige wereldwijde inkomens- en vermogensverdeling, en het belang van milieuwaarden en duurzaamheid - hoewel dat laatste onderwerp pas ruim over de helft van het boek aan de orde komt. Verder houdt hij een pleidooi voor een veel belangrijker rol voor de overheid in de samenleving om dit programma te bereiken en allerlei aberraties van de kapitalistische markteconomie tegen te gaan. Die overheidsrol is ook nodig om meer en betere collectieve goederen te bewerkstelligen, zoals gezondheidszorg, openbaar vervoer en nutsbedrijvigheid. Vanuit dit programma bekritiseert hij de economische wetenschap, met name zoals die zich gemanifesteerd heeft in de economische hoogtij van de Reagan&Thatcher-jaren tot het aanbreeken van de huidige economische crisis, vanaf 2007/2008. Doorman's boek kant zich tegen de neoklassieke economie, en bij uitstek tegen de (te) ver doorgedreven neoklassieke economie.*

*(2) Het is lastig om dit pamflet te bespreken, want als lezer werd ik heen en weer geslingerd tussen strijdige sentimenten: sympathie voor zijn programma, maar soms ook een "dat weten economen natuurlijk al lang", of een "dat heeft hij niet helemaal goed begrepen".*

*Economie is een sociale wetenschap, die gebruik maakt van exacte methoden. Dat maakt economie nog niet tot een exacte wetenschap. De meeste economen weten dat best en kennen ook de beperkingen van hun discipline. Het is, bijvoorbeeld, niet voor niets dat oud-directeur van het Centraal Planbureau (CPB), Coen Teulings, placht te zeggen dat economen niet erg goed zijn in voorspellen. Terwijl - voeg ik er aan toe - die kwaliteit om (aspecten van) de toekomst te kunnen voorspellen vaak als een vanzelfsprekendheid wordt toegeschreven aan*

*economen in het algemeen, en bij uitstek aan die van het CPB. Het CPB probeert daarom steeds met toevoeging van nieuwe data en de laatste stand van de theorievorming de kwaliteit van z'n voorspellingen te verbeteren.*

*De meeste economen weten ook best dat niet alles draait om prijzen en markten, en dat eigenbelang niet de enige menselijke drijfveer is. Zelf ben ik public finance-econoom en opgeleid met het denkkader van de economische theorie van de collectieve goederen - dat met name uitredeneert bij welke 'voorzieningstechnische' eigenschappen een 'economisch goed' (en dat is niet alleen een huis, een brood, een auto, sigaretten en whisky, maar ook: onderwijs, gezondheidszorg, etc.) niet goed of niet volledig op een markt tot stand zal komen. Dan zijn er vormen van overheidsinterventie nodig om in die meer publieke goederen te voorzien. Kortom, Doorman's kritiek is sympathiek, vlammend, goed geschreven en gedocumenteerd, maar heeft toch ook wat als bezwaar dat hij wel erg de redeneertechniek hanteert van: to set up a strawman and shoot it. En dat is jammer.*

*(3) Wat dit boek verder (nog) sterker had kunnen maken, is wanneer het naast de kritiek op de hoofdstroom van de neoklassieke economie, wat systematischer een alternatief of aanvullend kader van economische theorievorming had geboden. Een eigenlijk ligt dat voor het oprapen. De auteur verwijst één keer (p. 196) naar Oliver Williamson (1932), maar lijkt bijvoorbeeld niet bekend te zijn met het werk van de – ons dit jaar ontvallen – Ronald Coase (1910-2012). Deze neo-institutionele economen, met hun concepten van transactiekosten, padafhankelijkheden, institutionele economie, etc. leggen de vinger op de tekorten van de neoklassieke economie, en met name in z'n blackboard-economics-aberratie. Die tekorten – de fenomenen die niet goed verklaard (kunnen) worden - zijn dus wel bekend, en geadresseerd, en, zou ik de auteur willen geruststellen: er is onder economen en in het economisch onderwijs een grote en groeiende belangstelling voor (neo)institutionele economie, gedragseconomie en verwante stromingen. Illustratief zijn ook de Nobelprijzen economie voor Coase (1991), Douglas North (1993), Daniel Kahneman (2002) en Williamson (2009).*

*(4) Ter afsluiting: Frans Doorman's boek is een goed geschreven en vlammend betoog over een relevante problematiek: de dominante theorievorming onder economen, en hoe die de courante optiek en beleidsvorming bepaalt (of in ieder geval drie decennia lang heeft bepaald). Doorman is bereid om tegen die hoofdstroom in te roeien: het kan en moet anders, het denken en het doen – die twee domeinen zijn bij de auteur nauw verbonden en lijken soms bijna door elkaar te lopen. Doorman's boek zal vermoedelijk in de eerste plaats niet-economen aanspreken; de meeste economen-vakgenoten daarentegen zijn in het algemeen wel op de hoogte van de beperkingen, nuances en zwakheden van de economische discipline en zullen daarom vermoedelijk minder snel ondersteboven zijn van deze kritiek.*

### **Reactie Frans Doorman, auteur van *Crisis, Economics and the Emperor's Clothes*, op de recensie van zijn boek door dr.mr. C.A. Hazeu in *Civis Mundi*.**

Institutioneel econoom Cock Hazeu schrijft, in zijn recensie van mijn boek *Crisis, Economics and the Emperor's Clothes*, dat de meeste economen-vakgenoten in het algemeen wel op de hoogte zijn van de beperkingen, nuances en zwakheden van de economische discipline, en met name van de neoklassieke economische theorie. Zij zullen daarom vermoedelijk minder snel ondersteboven zijn van de in het boek gegeven kritiek op de discipline. Daarnaast schrijft hij dat het boek een authentiek links programma presenteert, en somt daar een aantal elementen van op: een meer rechtvaardige wereldwijde inkomens- en vermogensverdeling,



het belang van milieuwaarden en duurzaamheid, een veel belangrijker rol voor de overheid in de samenleving om allerlei aberraties van de kapitalistische markteconomie tegen te gaan.

Daarmee geeft Hazeu inderdaad elementen uit mijn boek weer, maar helaas niet de meest relevante en potentieel interessantste. Hazeu mist een aantal veel belangrijker en minder conventionele gezichtspunten die ik met mijn boek voor het voetlicht wil brengen. Dat moet ik mijzelf als auteur wellicht aanrekenen, al kan het ook zijn – en die kant denk ik ook enigszins op – dat het blijkbaar zo moeilijk is voor mensen, ook intellectuelen en wetenschappers, om “outside the box” te denken dat men zulke onconventionele gezichtspunten niet eens herkent en erkent (wat nog niet hoeft te betekenen dat men het er mee eens is).

De belangrijkste punten uit mijn boek zijn de volgende. Ten eerste dat al hoewel er in de wereld van de economische wetenschap zeker andere geluiden te horen zijn en nieuwe benaderingen gevolgd worden de invloed daarvan, vooral op beleidsaanbevelingen, marginaal is. Ofwel, de standpunten van de meeste economen ten aanzien van beleid worden niet of nauwelijks door de nieuwe inzichten beïnvloed. De door Hazeu genoemde Coen Teulings gaf daar onlangs weer een aardig voorbeeld van, in een column in de NRC waarin hij er voor pleitte om de belastingen op hogere inkomens te verlagen omdat dat hoog productieve mensen zou stimuleren om meer te werken. Dat zou goed zijn voor de economische groei en daarmee, bijdragen aan een uitweg uit de crisis. In mijn boek geef ik van beide redeneringen de tekortkomingen aan, en waar deze aan te wijten zijn. Ik ga daar in deze reactie verder niet op in, maar dit simplistische standpunt is voor mij illustratief voor het feit dat er weliswaar nieuwe denkrichtingen zijn in de economie – wat ik ook volmondig erken, reden waarom ik consequent de term “standaard economie” in plaats van alleen “economie” gebruik – maar dat desondanks de grote meerderheid van economen, ook die van het politieke midden en op links, de oude dogma’s blijven geloven en verkondigen; aannames die gebaseerd zijn op de tekortkomingen waarvan Hazeu aangeeft dat de meeste economen “er wel van op de hoogte zijn”. In dat licht lijkt Hazeu’s minzame poging mij, in zijn eigen woorden, “gerust te stellen” dat er onder economen en in het economisch onderwijs een grote en groeiende belangstelling is voor (neo)institutionele economie, gedragseconomie en verwante stromingen, toch enigszins hol. En in het algemeen zouden economen zich af moeten hoe het kan dat een wetenschap die zichzelf serieus neemt er ruim honderd jaar over gedaan heeft systematisch aandacht te gaan besteden aan wat toch eigenlijk een “self-evident” feit zou moeten zijn: dat ook psychologische factoren van invloed zijn op de economie.

Daarmee komen we op een ander belangrijk deel van en argument in mijn boek waar Hazeu geen enkele aandacht aan besteedt. Ik heb niet alleen kritiek op de neo-klassieke economie, ik geef aan, met argumenten, dat de economische wetenschap een fundamenteel verkeerde benadering volgt door de economie te zien als een systeem dat aan bepaalde wetmatigheden onderworpen is. Hazeu vat, ik neem aan ongewild, het probleem uitstekend samen met de zin “Economie is een sociale wetenschap, die gebruik maakt van exacte methoden”. Exact wordt hier niet gebruikt in de betekenis van precies, maar in die van exacte wetenschap. De voor mij haast retorische vraag is of je de methoden van één type wetenschap, de exacte of natuurwetenschappen, zomaar kunt gebruiken voor het bedrijven van een heel ander type wetenschap: de sociale wetenschappen. Mijn antwoord op die vraag, onderbouwd in mijn boek, is nee, en zeker niet op de schaal waarop de standaard economie dat doet. Ik benadruk in mijn boek dat de economie niets meer of minder is dan de som van de individuele besluiten van economische actoren – en daarmee afhankelijk van alle complexe motieven die op die besluitvorming van invloed zijn. De consequenties daarvan worden in het boek uiteen gezet –

en komen er heel kort gezegd op neer dat het gebruik van exacte methoden een sterk vertekend beeld van de werkelijkheid geeft. Dat leidt tot verkeerde beleidsaanbevelingen – des te ernstiger omdat geen wetenschap is die zo'n sterke invloed heeft op het beleid als juist de economie.

Economie moet een “echte” sociale wetenschap worden, gebaseerd op sociaal-wetenschappelijke onderzoeksmethodologie. Het is bij lange na niet voldoende is om óók aandacht te besteden aan gedrag dat niet in lijn is met dat van de niet economisch rationeel handelende mens. Het impliceert ook dat de onvoorspelbaarheid van de economie waar de door Hazeu genoemde Teurlings aan refereert niet op te lossen valt met betere modellen, zoals vrijwel alle economen denken, inclusief kritische economen als de door mij uitgebreid besproken en gebruikte Ormerod en McCloskey. We moeten toe naar een heel andere vorm van economie bedrijven.

Zo zijn er nog een aantal elementen in het boek waar Hazeu geen aandacht besteed terwijl ze naar mijn mening nieuwe of in ieder geval veel minder genoemde en bekende inzichten verkondigen dan de elementen die hij bespreekt (als ik zijn recensie als niet-schrijver zou lezen zou ik denken: “misschien aardig, dat boek, maar niets nieuws onder de zon, dan beter mijn tijd aan wat anders besteden”). Voorbeelden zijn de ideeën over welvaartscreatie, arbeidsproductiviteit, de discussie privaat – publiek, en een uitleg waarom we, als we de standaard economische recepten, inclusief de Keynesiaanse, blijven toepassen noch onze economische noch andere maatschappelijke problemen niet op zullen kunnen lossen. En vooral ook de manier waarop de economische wetenschap, en dat geldt voor vrijwel alle economen, aankijkt tegen geld. Mijn ideeën daarover zijn verre van authentiek links: ze gaan veel verder, en ook daarom is het alweer jammer dat Hazeu juist aan die elementen van mijn boek die “far outside the mainstream” liggen geen enkele aandacht besteed.

Ik denk dat ik ook mijzelf aan moet rekenen dat Hazeu slechts die elementen uit het boek haalt die min of meer gemeengoed zijn in discussies over economische wetenschap en de oplossing van maatschappelijke problemen. Ik ben Hazeu dankbaar dat hij, ten eerste, de tijd heeft genomen om een boek van een volkomen onbekende te recenseren en ten tweede, dat hij mij met zijn recensie heeft gewezen op de werkelijke tekortkomingen in het boek. De belangrijkste daarvan is het bekritisieren van de economie op zodanige wijze dat economen als Hazeu zich geroepen voelen haar te verdedigen door er op te wijzen dat er ook intern kritiek is en er aan nieuwe benaderingen wordt gewerkt. Daarmee leid ik de aandacht af van de werkelijk belangrijke stellingen en argumenten: dat de huidige economische wetenschap een fundamenteel verkeerde onderzoeksmethodologie hanteert, en eerder geloof is dan wetenschap. Ten tweede dat er manieren zijn om zowel de economische crisis op te lossen als onze milieu en sociale problemen aan te pakken. En ten derde dat die manieren op dit moment, door de tunnelvisie en de fundamentele gebreken in de economie als wetenschap en de daaruit voortvloeiende dogma's, niet eens overwogen worden, niet door de mainstream, niet op links, en nog minder op rechts. Enerzijds omdat die oplossingen buiten de bestaande kaders vallen, anderzijds omdat het ontzag voor de economische wetenschap en haar bedrijvers zo groot is dat genoemde dogma's niet of nauwelijks ter discussie gesteld worden. Vooral ook omdat niet-economen niet geneigd zijn de discussie aan te gaan met degenen die, zoals dat vroeger gezegd werd, er voor doorgeleerd hebben. En juist die discussie is nodig, niet alleen om een economische wetenschap te ontwikkelen die de naam wetenschap waardig is, maar vooral ook om onze huidige maatschappelijke problemen aan te pakken op een wijze die niet alleen onze eigen toekomst maar ook die van komende generaties veilig stelt.